

І. І. Дерейко

Ленд-ліз

ЛЕНД-ЛІЗ (англ. lend-lease, від lend – давати в борг і lease – здавати в оренду) – загальна назва системи надання одними країнами-союзницями по антигітлерівській коаліції іншим країнам-союзницям військової техніки, зброї, боєприпасів, спорядження, сировини, продовольства та послуг. Походить від назви закону США від 11 березня 1941, згідно з яким уряд мав право на умовах позики-аренди поставляти зброю, боєприпаси, спорядження тощо державам, чия оборона у роки війни визнана життєво важливою для безпеки США.

Після війни поверненню або компенсації підлягали лише ті матеріали, що не були використані, перероблені або втрачені в ході бойових дій, причому США на оплату відповід. компенсацій надавали довгострок. кредит. До кола держав, яким надано допомогу за програмою Л.-л., увійшло 42 країни. Загальна вартість поставок склала 46 (за ін. даними – 48) млрд дол. США (бл. 13 % усіх воен. витрат США у роки війни, або понад 50 % їхнього експорту). Найбільшу кількість поставок здійснено до Великої Британії – на 30 млрд дол. США. Від листопада 1941 дію цього закону поширено на СРСР. Відтоді й до завершення війни СРСР отримав від США техніки, сировини та продуктів на загальну суму від 9,8 до 11 млрд дол. США (за даними відповідно радянських й американських сторін).

Перший двосторонній договір між США та СРСР про такі поставки підписано після початку надання СРСР аналогічної допомоги з боку Великої Британії (т. зв. пре-ленд-ліз, оплачений золотом), упродовж війни підписано ще 3 подібні договори. У свою чергу США по Л.-л. отримали допомогу на заг. суму бл. 7,8 млрд дол. США, з них 6,75 – від Великої Британії та країн Співдружності, 0,86 – від Франції, 0,19 – від Бельгії, 0,003 – від Китаю, 0,002 – від Нідерландів, 0,002 – від СРСР. Окрім США (96,4 % всіх поставок), озброєння та ін. матеріали за системою Л.-л. до СРСР надсилали Велика Британія і Канада. Серед ін. поставок по Л.-л. СРСР отримав 22,15 тис. літаків, 12,7 тис. танків, 8 тис. зеніт. і 5 тис. протитанк. гармат, 132 тис. кулеметів, 376 тис. вантажівок, 51 тис. джипів, 8 тис. артилер. тягачів, 35 тис. мотоциклів, 3,7 млн автомоб. шин, 472 млн снарядів, 4,5 млн т продовольства, 2,1 млн т нафтопродуктів, 1,2 млн т хім. і вибух. речовин, 11 тис. вагонів, 2 тис. паровозів, 281 військ. корабель, 128 транспорт. суден, 3 криголами. Значна частина цієї техніки надійшла на озброєння рад. армії для визволення тер. УРСР 1943–44.

Вагому роль у відновленні (після руйнування у ході бойових дій та окупації) й нарощуванні в СРСР виробництва озброєнь відіграли отримані по Л.-л. 42,6 тис. верстатів для оброблення металу і завод з виробництва алюм. прокату. Особливо важливою була також сировина, яку використовували у воєн. промисловості: алюмінієвий прокат, листова сталь, каучук. Її надходження по Л.-л. сумарно переважало власне виробництво у СРСР на 25 %. Не менше значення мали поставки товарів заг. вжитку, зокрема 664,6 тис. т м'ясних консервів і 15 млн пар взуття. 150 радянських дивізій повністю оснащено засобами радіозв'язку, а 329 дивізій забезпечено польовими телефонами, переданими по Л.-л.

Загалом Л.-л. забезпечував потреби радянської армії та промисловості на 16 % у бронетанк. техніці, 15,3 % – у літаках, 32,4 % – у бойових кораблях, 18,4 % – у зенітній артилерії, понад 80 % – у радіолокац. апаратурі, 20,6 % – у тракторах, 23,1 % – у металооброб. станках, 42,1 % – у паровозах, 66,1 % – у вантаж. і легкових автомобілях, 80 % – у медикаментах і мед. устаткуванні, понад 50 % – у паливно-мастил. матеріалах. Матеріали надходили до СРСР трьома осн. маршрутами – Пн., Тихоокеан. і Трансіран. (93,5 % заг. поставок), при цьому переважали мор. перевезення (70 % вантажів). Транспортні кораблі у супроводі військ. конвоїв ішли від узбережжя США та Канади через Велику Британію й Ісландію до пн. портів СРСР або через Тихий океан до далекосх. портів. У ході таких транспортувань нім. підводні човни й авіація потопили 157 кораблів союзників. Згідно з договором про погашення заборгованості по Л.-л. між СРСР і США, підписаним тільки 1972, СРСР зобов'язався виплатити 722 млн дол. США до 2001. Реально виплачено 48 млн дол. США, решту на переговорах 1990 СРСР зобов'язався сплатити до 2030.

Після повномасштабного вторгнення ЗС РФ на територію України у 2022 р. Конгрес США ухвалив Закон «Про ленд-ліз для оборони демократії Україною від 2022 року», який 9 травня 2022 р. підписав президент США Джо Байден. Ленд-ліз – програма для надання США військової допомоги Україні у протистоянні російській агресії; була чинною впродовж 2022–23 рр. (на 2024 рік дію закону про ленд-ліз не продовжили). Україна також отримала фінансову допомогу від США й за іншими програмами: Ініціатива сприяння безпеці України (USAI), Іноземне військове фінансування (FMF), Поповнення запасів зброї США (PDA).

Рекомендована література

1. R. Erlandson Marcus. Lend-Lease: An Assessment of a Government Bureaucracy // The Big «L» – American Logistics in World War II. Washington, 1997;
2. Соколов Б. В. Роль ленд-лиза в советских военных усилиях, 1941–1945 гг. // Тайны Второй мировой. Москва, 2000;
3. Стеттиниус Э. Ленд-лиз – оружие победы / Пер. с англ. Москва, 2000;
4. Бутенина Н. В. Ленд-лиз: сделка века. Москва, 2004;

5. Щипанський П., Леонтович С., Сотник В. Міжнародна допомога партнерів як одна з економічних складових перемоги // Наука і оборона. 2022. № 2;
6. Martyniuk E. Lend-Lease for Ukraine: Is it dead or just on hold? // Euromaidan Press. 2023. 06 Oct.

Бібліографічний опис:

Ленд-ліз / І. І. Дерейко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-54236>. – Останнє поновлення : 11 квіт. 2024.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).